

Kommittémotion

Motion till riksdagen 2016/17:1194

av **Håkan Svenneling m.fl. (V)**

TTIP och andra internationella handelsavtal

1 Innehåll

1	Innehåll	1
2	Förslag till riksdagsbeslut	2
3	Inledning	2
4	ISDS	3
4.1	Statliga svenska företag och ISDS	4
5	Nationell beslutanderätt om handelspolitiken	4
6	TTIP-förhandlingarna	5
7	TISA-förhandlingarna	6
8	Öppenhet och dialog i förhandlingar	7
9	Staters rätt att lagstifta och reglera ska gå före	7

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska verka för att handelsavtal som förhandlats med stater med fungerande juridiska system inte ska innehålla ISDS-klausulen eller andra liknande klausuler och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska verka för att statliga svenska företag inte ska kunna stämna andra stater enligt ISDS-klausulen utan riksdagens godkännande och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska verka för att TTIP-avtalet och CETA-avtalet ska behandlas som blandade avtal och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska verka för att EU lämnar TTIP-förhandlingarna och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska verka för att EU lämnar TISA-förhandlingarna och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska verka för att alla förhandlingar om handelsavtal präglas av stor öppenhet och dialog med medborgare, folkrörelser, forskare och folkvalda politiker och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska verka för att staters rätt att lagstifta och reglera alltid ska gå före uppgörelser i handelsavtal och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

Sedan sommaren 2013 pågår förhandlingar mellan EU och USA om ett gemensamt handels- och investeringsavtal: Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP). Syftet med avtalet är, enligt förespråkarna, att främja handeln genom att sänka tullar, ta bort handelshinder och ömsesidigt öppna den offentliga upphandlingen. Om avtalet blir verklighet skulle det bli det mest omfattande av sitt slag i världen och ha stor påverkan på Sverige.

Debatten om TTIP är polariserad. Förespråkarna hävdar att avtalet kommer att innebära ökad handel, mer investeringar och fler jobb på bägge sidor av Atlanten. Kritikerna anser att avtalet innebär neutrala eller negativa jobbeffekter, risk för sänkta miljökrav, begränsningar i det demokratiska beslutsfattandet och underbudskonkurrens via social dumping.

Parallellt med TTIP-avtalet finns flera andra aktuella internationella handelsavtal som i förlängningen kan komma att påverka Sverige i stor utsträckning: EU:s handelsavtal med Kanada (CETA-avtalet) samt det internationella tjänsteavtalet Trade in Services Agreement (TISA). CETA-avtalet förhandlades klart i augusti 2014 och genomgår nu juridisk granskning och översättning. Avtalet ska ratificeras senare i år och bedöms kunna träda i kraft provisoriskt redan under 2016 eller 2017. TISA-avtalet, som omfattar 23 parter varav EU är en, är fortfarande under förhandling.

Den gemensamma nämnaren för dessa tre internationella handelsavtal är att de har ett innehåll som kan få stora negativa konsekvenser för de länder som omfattas. Samtliga avtal har en tydlig inriktning mot ökad privatisering, avreglering och

försvagad lagstiftning på en rad områden. Såväl TTIP-, CETA- och TISA-avtalen använder sig, åtminstone till vissa delar, av s.k. negativ listning, dvs. att avtalen omfattar allt som inte specifikt undantas. Nya produkter och tjänster kommer alltid automatiskt att inkluderas i avtalet om ingenting annat anges. I förlängningen kan det innebära stora försämringar vad gäller jordbruk, livsmedelssäkerhet, klimat, miljö, energi, offentlig service och arbetstagares rättigheter. De enda verkliga vinnarna är storföretagen som genom avtalen ges större möjligheter att öka sin vinst. Avtalen har därför med rätta mött omfattande kritik från fackföreningar, miljö- och konsumentorganisationer samt andra progressiva krafter runt om i Europa och övriga världen. Avtalen har även kritiserats för brist på öppenhet och transparens vad gäller förhandlingarna.

Vänsterpartiet delar den kritik som riktats mot ovanstående internationella handelsavtal både vad gäller innehåll och förhandlingsprocess. Vi är även kritiska mot det faktum att vi i nuläget inte vet huruvida riksdagen kommer att ha möjlighet att ta ställning till avtalens innehåll.

Sverige är ett litet exportberoende land. Vår handel med omvärlden är avgörande för vårt välbefinnande och vår utveckling. Vänsterpartiet har genom åren aktivt stött att Sverige avvecklat tullar, kvoter och andra formella handelshinder. I dag har dock EU och Sverige avvecklat många av sina tullar och kvoter mot USA och andra stora ekonomier. Dagens handelsavtal, som diskuteras i denna motion, fokuserar på helt andra frågor såsom avregleringar och privatiseringar.

Vänsterpartiet är varken motståndare till handel eller förespråkare för handelshinder. Vi vill ha en rättvis handelspolitik som inte innebär försämringar för medborgarna i de länder som omfattas. En handelspolitik som sätter människor, djur och miljö främst och som fokuserar på ökade samhällsvinster – inte bara på vinster för storföretag. I denna motion lägger vi fram ett antal förslag till riksdagen som rör TTIP-, CETA- och TISA-avtalen.

4 ISDS

En av de mest kontroversiella delarna i TTIP- och CETA-avtalen är förslaget om investeringsskydd och tvistlösningsmekanismen Investor-State Dispute Settlement (ISDS). ISDS-klausulen innebär kortfattat att investerare ges rätt att stämma stater om lagstiftning och regleringar skulle komma att påverka investeringsvärdena negativt. I klartext kan företag, med hänvisning till ISDS-klausulen, kräva kompensation av stater för utebliven vinst.

Stämningförfarandet och rättsprocessen sker i en s.k. skiljedomstol utanför det nationella rättssystemet. Investeraren och staten utser varsin jurist och tillsammans utser de en tredje jurist som får agera domare. Det är således tre privata jurister som fäller dom i denna typ av rättsfall. Insynen är i de flesta fall mycket begränsad. Endast investeraren kan väcka talan i skiljedomstolen – staten kan alltså inte väcka talan mot investeraren. ISDS utgör därmed ett hot mot demokratiska beslut och innebär att makt över vår framtid flyttar från folkvalda som tar beslut i öppna församlingar till privata jurister som tar beslut i slutna förhandlingar.

Systemet med investeringsskydd och ISDS finns i många internationella handels- och investeringsavtal och är således inget unikt för de avtal som lyfts fram i denna

motion. Systemet inrättades efter andra världskriget i syfte att skydda investerare i handelsavtal med nationer som saknade stabila och fungerande rättssystem. Genom ISDS skyddades företagen mot direkt expropriering. I dag har ISDS alltmer kommit att utgöra ett skydd mot indirekt expropriering. Det handlar således inte längre om att skydda tillgångar som företagen äger utan om att skydda företagens beräknade vinster. Därmed kan företag stämma stater om de anser att nationella lagstiftningar hindrar dem och deras möjlighet att göra vinst. ISDS har därigenom blivit ett effektivt sätt att förhindra progressiv lagstiftning och utgör i förlängningen ett direkt hot mot demokratin i de länder som berörs. Då både EU:s medlemsländer och dess motparter i ovan nämnda handelsavtal har stabila och fungerande rättssystem finns heller ingen rimlig anledning att ta upp tvister i internationella domstolar, vilket är fallet med nuvarande system. Handelsavtal som förhandlats med stater med fungerande juridiska system ska därför inte innehålla ISDS-klausuler.

Regeringen ska verka för att handelsavtal som förhandlats med stater med fungerande juridiska system inte ska innehålla ISDS- eller andra liknande klausuler. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.1 Statliga svenska företag och ISDS

Företag har länge utnyttjat möjligheten att stämma stater med hjälp av ISDS-klausuler. Enligt en rapport från FN-organet United Nations Conference on Trade and Development (Unactad) har det skett en kraftig ökning av antalet ISDS-fall sedan början av 2000-talet. Nordamerikanska storföretag är överrepresenterade när det gäller att dra stater inför rätta för att säkra beräknade vinster och investeringsvärden (UNACTAD 2015: Recent Trends in IIAS and ISDS).

Det är dock inte bara multinationella privata storföretag som utnyttjar möjligheten att stämma stater och därigenom överpröva demokratiskt fattade beslut. Även svenska statliga företag har använt sig av ISDS i syfte att kräva ekonomisk kompensation för försämrade vinstmöjligheter till följd av lagstiftning. Det statliga energiföretaget Vattenfall har stämt den tyska staten för att landet vill avveckla kärnkraften, något som Vattenfall menar påverkar deras beräknade vinster. Vattenfall kräver därför ett skadestånd på 4,7 miljarder euro av den tyska staten.

Vänsterpartiet anser att det är orimligt att ett svenskt statligt företag på detta vis försöker förhindra ett annat land att modernisera sin energipolitik. Vattenfall ägs gemensamt av medborgarna. Det är därför rimligt att riksdagen, som är medborgarnas främsta företrädare, ges möjlighet att ta ställning till huruvida ett svenskt statligt företag ska kunna stämma stater enligt ISDS-klausulen.

Regeringen ska verka för att statliga svenska företag inte ska kunna stämma andra stater enligt ISDS-klausulen utan riksdagens godkännande. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Nationell beslutanderätt om handelspolitiken

EU har en gemensam handelspolitik i enlighet med fördraget om Europeiska unionens funktionssätt. EU har därmed s.k. exklusiv kompetens på hela området för den gemensamma handelspolitiken. När Lissabonfördraget trädde i kraft 2009 utökades

området för den gemensamma handelspolitiken till att även omfatta utländska direktinvesteringar, tjänster och handelsrelaterade aspekter av immateriella rättigheter. Lissabonfördraget innebar även att Europaparlamentets roll utökades från att vara rådgivande till att bli medbeslutande. Numera krävs alltså ett godkännande av Europaparlamentet för att ett nytt, gemensamt handelsavtal ska kunna träda i kraft.

Eftersom EU:s förhandlingar om handelsavtal vanligtvis omfattar ett brett spektrum av områden aktualiseras ofta frågan om de färdigförhandlade avtalen omfattar frågor som ligger utanför EU:s exklusiva kompetens, och om avtalen därmed ska betraktas som s.k. blandade avtal och därför godkännas av de nationella parlamenten. Frågan har aktualiserats i samband med förhandlingarna kring TTIP- och CETA-avtalen. Många av EU:s medlemsländer anser att dessa avtal innehåller bestämmelser som faller utanför EU:s exklusiva kompetens på handelspolitikens område. Dessa länder har därför framfört åsikten att avtalen ska betraktas som blandade och att de således ska ingås av både EU och medlemsstaterna.

Om EU-kommissionen och ministerrådet beslutar sig för att avtalen är att betrakta som blandade avtal ska avtalen godkännas av medlemsländernas parlament, däribland Sveriges riksdag. Givet avtalens omfattning och potentiella negativa konsekvenser för de enskilda medlemsländerna är det rimligt att de nationella parlamenten ges denna möjlighet. Vänsterpartiet har lyft upp frågan i en interpellation till näringsministern och fått svaret att den svenska regeringen i princip delar uppfattningen att avtalen ska betraktas som blandade, men att man avvaktar ställningstagande. Vi förutsätter därför att regeringen arbetar aktivt på EU-nivå så att det tydliggörs att TTIP- och CETA-avtalen är att betrakta som blandade avtal.

Regeringen ska verka för att TTIP-avtalet och CETA-avtalet ska behandlas som blandade avtal. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 TTIP-förhandlingarna

År 2013 inledde EU och USA förhandlingar om ett gemensamt handels- och investeringsavtal: Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP). EU-kommissionens målsättning är att TTIP-förhandlingarna ska vara klara innan president Obama lämnar sitt ämbete. Förhandlingarna har, i likhet med övriga förhandlingar om internationella handelsavtal, präglats av slutenhet, sekretess och brist på insyn. Under trycket av dels läckor, dels civilsamhällets omfattande kritik har EU-kommissionen offentliggjort delar av innehållet.

Vänsterpartiet är starkt kritiskt till centrala delar av TTIP-avtalet som sammantaget kan innebära försämringar på en rad områden såsom jordbruk, livsmedelssäkerhet, klimat, miljö, energi, offentlig service och arbetstagares rättigheter. Vår kritik riktas i huvudsak mot dels de nuvarande förslagen till ISDS och regulativt samarbete som tillsammans kan bli ett dubbellås mot progressiv lagstiftning, dels de nuvarande förslagen om att öppna den offentliga sektorn för ytterligare marknadsliberalisering och privatisering.

EU-kommissionen har visserligen, efter massiv kritik från såväl civilsamhället som delar av EU-parlamentet, presenterat ett nytt ISDS-förslag kallat ICS (International Court System). Kommissionens förslag kan ses som ett steg i rätt riktning. Huvudproblemet kvarstår dock: storföretag ges fortsatt möjlighet att stämma stater för

demokratiskt fattade beslut. Dessutom lämnar EU-kommissionen den grundläggande frågan obesvarad: Varför behövs ett externt tvistlösningsystem mellan välutvecklade rättsstater?

Med nuvarande innehåll kan TTIP-avtalet få stora negativa konsekvenser för de stater som omfattas. Vänsterpartiet anser att det vore bättre att försöka lösa de enkla handelshinder som finns mellan EU och USA, såsom ett fåtal omotiverade tullar och vissa regelskillnader, i stället för att sjösätta ett jättelikt avregleringsavtal som TTIP de facto är. Givet avtalets innehåll och de negativa effekter det kan medföra på en mängd områden bör EU lämna TTIP-förhandlingarna.

Regeringen ska verka för att EU lämnar TTIP-förhandlingarna. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 TISA-förhandlingarna

År 2012 inledde omkring 20 medlemmar i Världshandelsorganisationen (WTO) hemliga och inofficiella samtal om ett avtal med fokus på utökad avreglering av handel inom alla tjänstesektorer, inklusive offentliga tjänster som sjukvård, utbildning, vatten- och energiförsörjning m.m.

Förhandlingarna om ett internationellt avtal om handel med tjänster, Trade in Services Agreement (TISA), tog fart under 2013 och pågår fortfarande. Förhandlingarna omfattar i dag sammanlagt 23 parter varav EU är en. I förhandlingarna representerar EU samtliga medlemsländer. Sammantaget omfattar TISA-förhandlingarna mer än 50 länder vilka står för närmare 70 procent av all handel med tjänster i världen.

Syftet med TISA-avtalet är att minska regleringen och öka privatiseringen av handeln med tjänster. Avtalet omfattar alla tjänster utom flygtransporter och tjänster i statlig verksamhet som polis, militär, domstolar och övrig myndighetsutövning. Målet är att så många tjänsteområden som möjligt ska omfattas av förhandlingarna. I avtalet ingår bl.a. Ratchet-klausulen, som innebär att tjänster som en gång privatiserats inte på nytt kan regleras eller göras offentliga igen.

Om TISA-avtalet blir verklighet kommer det att öka de globala storföretagens kontroll över offentliga tjänster och hindra de nationella regeringarnas möjlighet till reglering och gemensamt ägande. Avtalet väntas även minska regeringarnas möjligheter att verka för bl.a. sociala, ekonomiska och miljörelaterade mål. TISA-avtalet har väckt stor oro bland medborgare, fackföreningar och andra sociala rörelser, bl.a. för de offentliga tjänsternas framtid och för regleringen av finanstjänster.

TISA-förhandlingarna inleddes i tysthet och under stor sekretess. En läcka via Wikileaks avslöjade att utkastet till TISA-avtalet ska hållas hemliga inte bara under pågående förhandlingar utan även fem år efter att avtalet har undertecknats. I takt med en växande kritik från medborgare, fackföreningar och andra sociala rörelser har EU-kommissionen offentliggjort information om avtalet, däribland kommissionens förslag till innehåll.

TISA-förhandlingarna sker vid sidan om de multilaterala WTO-förhandlingarna och stänger därmed ute flera stora snabbt växande tillväxtmarknader såsom Brasilien, Kina, Indien och Sydafrika. Avtalet kan därmed även leda till fortsatt obalans i världen mellan rika stater i nord och fattigare stater i syd.

Vänsterpartiet är starkt kritiskt till TISA-förhandlingarna, vars syfte är att stärka de globala storföretagens kontroll över offentliga tjänster och hindra de nationella regeringarnas möjligheter att reglera dessa. Vi ser med stor oro på de följder som ett eventuellt avtal kan komma att få för Sverige, EU och omvärlden.

Mot bakgrund av de stora negativa konsekvenser som TISA-avtalet kan innebära ska regeringen verka för att EU lämnar TISA-förhandlingarna. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

8 Öppenhet och dialog i förhandlingar

Gemensamt för de internationella handels- och investeringsavtal som är föremål för denna motion, vid sidan av det faktum att samtliga syftar till ökad avreglering, privatisering och försvagad lagstiftning, är att förhandlingarna präglats av slutenhet, sekretess och brist på insyn. Såväl mandat som resultat har varit sekretessbelagda. Trots att samtliga avtal som diskuteras i denna motion kan komma att innebära stora negativa konsekvenser för medborgarna är insynen minimal.

Under trycket av interna läckor, granskande undersökningar och civilsamhällets omfattande kritik har EU-kommissionen visserligen vidtagit vissa åtgärder i rätt riktning. Förhandlingsmandat och förslag har offentliggjorts, bl.a. vad gäller TTIP-förhandlingarna, men processen kring förhandlingarna är fortfarande inte tillräckligt öppen. Detsamma gäller övriga avtal som lyfts fram i denna motion.

Såväl högern som näringslivet brukar försvara den hemliga förhandlingsgång som präglar förhandlingarna kring internationella handelsavtal. Deras huvudargument är att öppenhet, insyn och dialog försvårar förhandlingsprocessen. Vänsterpartiet menar att detta argument inte håller.

Vi anser att bristen på transparens, öppenhet och dialog i förhandlingar om internationella handelsavtal är ett allvarligt problem. Den här typen av förhandlingar, som kan påverka svenska medborgare i grunden, måste ske på ett transparent sätt där medborgare, folkrörelser, forskare och folkvalda politiker involveras och ges möjlighet att ge respons, framföra kritik och komma med förslag.

Mot bakgrund av detta ska regeringen verka för att alla förhandlingar om handelsavtal ska präglas av stor öppenhet och dialog med medborgare, folkrörelser, forskare och folkvalda politiker. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

9 Staters rätt att lagstifta och reglera ska gå före

De internationella handels- och investeringsavtal som lyfts fram i denna motion kommer alla, om de blir verklighet, att påverka de berörda staternas lagar och regleringar i grunden.

TTIP-avtalet har exempelvis som uttalat syfte att avlägsna hinder i lagstiftningen som begränsar de potentiella vinster som transnationella företag kan göra på EU:s och USA:s marknader, s.k. icke-tariffära handelshinder. För att minimera de ”handelsstörande effekterna” vill EU-kommissionen upprätta ett s.k. regulativt samarbetsorgan där företrädare för EU:s och USA:s tillsynsmyndigheter ska samarbeta

kring nya regler och se över redan befintliga lagar. I processen ska olika intressenter (stakeholders) konsulteras, däribland företag. Målet för samarbetet är att uppnå en mer kompatibel, kvalitativ och effektiv lagstiftning och därigenom minska handelshindren. Inom ramen för det regulativa samarbetet ska företagen ges en särställning. All lagstiftning som näringslivet anser går emot deras intressen kommer att försvåras, förhalas eller t.o.m. stoppas. Om detta blir verklighet får företagen stor makt över utformningen av regleringar, standarder och lagar i såväl EU som USA.

Tillsammans med systemet med investeringsskydd och ISDS riskerar det regulativa samarbetet att bli ett dubbellås mot progressiv lagstiftning genom att storföretagen ges unika möjligheter att påverka lagstiftningen innan den skrivs. Därefter kan de i efterhand stämma stater som trots detta infört lagar som innebär att företagens investeringsvärden påverkas negativt. Därmed sätts uppgörelser i handelsavtal före staters rätt att lagstifta och reglera. Sammantaget kan detta få stora negativa konsekvenser på en rad områden som jordbruk, livsmedelssäkerhet, klimat, miljö, energi, offentlig service och arbetstagares rättigheter.

Vänsterpartiet anser att detta är ett fundamentalt hot mot demokratin. Uppgörelser i handelsavtal ska inte gå före staters rätt att lagstifta och reglera. Storföretag ska inte tillåtas diktera villkoren för vilken lagstiftning som ska råda i enskilda länder.

Regeringen ska verka för att staters rätt att lagstifta och reglera alltid ska gå före uppgörelser i handelsavtal. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Håkan Svenneling (V)

Stig Henriksson (V)

Amineh Kakabaveh (V)

Hans Linde (V)

Jens Holm (V)

Birger Lahti (V)

Emma Wallrup (V)